

Artikkeli

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Sehr Geehrter Kollege, Lieber Freund!

Itä-Saksan yhteydenpito Yleisradioon 1966–1990

Artikkeli tuo lisävalaistusta Yleisradion Itä-Saksan-suhteisiin nostamalla tarkastelun kohteeksi Saksan yleisradioarkistoon (DRA) talletetut, Yleisradion ja DDR:n valtiollisen yleisradiokomitean väliset yhteistyösopimus- ja työsuunnitelmapaperit ja näihin liittyneen yhteydenpidon, seurannan ja raportoinnin muodot. Saksan yleisradioarkistoon tallennettu aineisto osoittaa, että itäsaksalaisten yhteydenpito Yleen oli tiivistä ja jatkui aktiivisena 1960-luvun lopulta 1990-luvulle saakka. Arkistoaineisto osoittaa, että televisio muodosti yhden tärkeän seurannan, tarkailun, vuorovaikutuksen, tavoitteiden ja päämäärien areenan DDR:n Suomeen suuntautuneessa vaikuttamispolitiikassa. Poliittisin intressein laadittuja papereita tarkastellaan artikkelissa myös tiedontuotannon muotona. Papereita lähestytään toimijaverkkoteorian (Actor Network Theory) tuella teksteinä, jotka kertovat päämäärätietoista, pitkäjänteisestä toiminnasta.

AVAINSANAT: Saksan Demokraattinen Tasavalta (DDR), Yleisradio, televisio, toimijaverkkoteoria

(---) Ich bin der festen Überzeugung, daß die sich in der vergangenen Jahrzehnten herausgebildete traditionelle freundschaftliche Zusammenarbeit zwischen DDR Fernsehen und Yleisradio sich auch unter Ihrer Leitung im interesse unserer Zuschauer weiterentwickeln wird. (---)

25.1.1990 päivätyssä kirjeessä onneltiin Yleisradion uutta pääjohtajaa Reino Paasilinnaa syntymäpäivän johdosta. Samalla toivottiin Yleisradion ja Deutsche Fernsehfunken (DFF) välisen perinteisen ystävällisen yhteistyön jatkuvan seuraavilla vuosikymmenillä myös hänen johdolla. Kirjeen oli allekirjoittanut Hans Bentzien, DDR:n entinen kulttuuriministeri (1961–1966), joka oli nimitetty muurin murtumisen jälkeen *Deutscher Fernsehfunken* (DFF), (vuosina 1972–1990 *Fernsehen der DDR*, DDR-F) pääjohtajaksi yhtiötä 1950-luvulta asti johtaneen Heinz Adameckin jälkeen.

Yhteistyö DDR:n television ja Yleisradion välillä oli ollut tiivistä 1960-luvulta alkaen. Sopimuksia oli laadittu ja vahvistettu, delegaatiot vierailleet, elokuvia ennakkokatseltu, myyty

ja ostettu. Yksistään suositun *Nukkumatti*-animaation laskuja oli vuosien mittaan kertynyt paksuja mapillisia. Nämä mapit on talletettu Potsdamissa sijaitsevaan Saksan yleisradioarkistoon (Deutsches Rundfunkarchiv, DRA).

Tämän artikkelin tutkimusaineistona ovat Saksan yleisradioarkistoon talletetut, DDR:n television jäämistöön kuuluvat, Suomea ja Yleisradiota koskevat paperit.¹ Yle-mapit sisältävät löyhää kronologista järjestystä lukuun ottamatta luokittelemattoman ja luetteloimattoman kokoelman sopimuksia, pöytäkirjoja, muistioita, kirjeitä, matkaraportteja ja yhtiöiden välistä yhteydenpitoa.² Mapeista löytyy tausta-aineistoja, yhteenvetoja ja tilastotietoja Suomen televisiojärjestelmästä, kanavajaosta, näkyvyysalueista, lupamaksupolitiikasta, ohjelmatyyppeiden ja koti- ja ulkomaisten ohjelmien osuuksista³ sekä ohjelmatoiminnan neuvoston ja Ylen johdon kokoonpanosta.⁴ Mapeista löytyy myös saksannoksia DDR:ää käsittelevistä suomalaisissa lehdissä julkaistuista artikkeleista ja yksittäisten ajankohtaisohjelmien DDR-aiheisten inserttien puheosuuksista.⁵ Tallennetun materiaalin laajuus kertoo tiedon tasosta, mikä itäsaksalaisilla oli Suomen televisiojärjestelmästä, ja pitkäaikaisesta mielenkiinnosta Suomen televisiotoimintaa kohtaan.

Kokoelma osoittaa, että televisio muodosti yhden tärkeän seurannan, tarkkailun, vuorovaikutuksen, tavoitteiden ja päämäärien areenan DDR:n Suomeen suuntautuneessa vaikuttamispolitiikassa. DDR:n vaikuttamispolitiikan päämääränä oli ensivaiheessa diplomaattisen tunnustamisen ja sittemmin myönteisen maakuvan vahvistaminen.⁶ Tutkimustehtäväni on kaksitasoinen. Ensiksi selvitän, millaisena DDR:n yhteydenpito Yleisradioon DDR:n tuottaman dokumentaation valossa näyttäytyy ja millaisia toimijoita, toiminnan muotoja ja motiiveja papereista erottuu. Toiseksi kysyn, millaista tietoa paperit tuottavat kirjoittajistaan ja niissä kuvatuista keskusteluista ja millaisina tiedon kohteina papereita voisi tulkita.

Aineistoni erityisluonteen ymmärtämisessä ja tutkimuskysymyksiin vastaamisessa hyödynnän ranskalaisten Bruno Latourin ja Michel Callonin sekä brittiläisen John Lawnin 1970–1980-luvulla kehittämän toimijaverkkoteorian (Actor Network Theory) tarjoamia näkökulmia. Toimijaverkkoteorian on mediatutkimuksessa nähty soveltuvan esimerkiksi journalististen käytänteiden (esim. Domingo, Masip ja Costera Meijer 2015), mediatuotannon (Teurlings 2013) ja mediateknologioiden konvergoitumisprosessien (Shiga 2007) kuvaamiseen. Tässä tutkimuksessa toimijaverkkonäkökulmaa sovelletaan Yleisradion televisiotoiminnan historialliseen tutkimukseen. Inspiraation lähteenäni toimivat erityisesti viimeaikainen toimijaverkkoteoriaa soveltava historiantutkimus (Sridhar 2017; Asdal 2012; Immo 2011) ja transnationaalina näkökulmaa korostava mediahistorian tutkimus (Bechmann Pedersen ja Cronqvist 2019; Cronqvist ja Hilgert 2017; Pajala 2018b; Lundgren ja Evans 2017; Henrich-Franke ja Immel 2013). Tässä yhteydessä tutkimushuomion kohteeksi ovat viime vuosina nousseet etenkin kylmän sodan ajan eurooppalaiset mediasuhteet ja televisio-ohjelmavaihto rautaesiripun yli (Ivanova 2019; Beutelschmidt 2019; Beutelschmidt ja Oehmig 2014; Yurtaeva 2014; Badenoch, Fickers ja Henrich-Franke 2013). Tutkimukseni asettuu osaksi viime vuosikymmenillä vahvistunutta television kulttuurihistoriallista tutkimusta, jossa mediumia ei pidetä joukkona olemassa olevia faktoja, vaan käsitetään jatkuviksi sosiaalisiksi prosesseiksi (Keinonen 2011, 20; Uricchio 2003; Anderson ja Curtin 2002). Tällaisena suomalaisen television historiaan liittyviä sosiaalisia prosesseja koskevan tiedon kohteena toimii tässä kylmän sodan ajan olosuhteiden, tavoitteiden ja totuuksien värittävä arkistomateriaali.

Tausta, tavoitteet ja ongelmanasettelu

Poliittisen historian näkökulma ja suhteet Neuvostoliittoon ovat dominoineet suomalaista kylmän sodan historiankirjoitusta (esim. Kujala 2013; Tarkka 2012; Seppinen 2011; Rentola 2005; Bäckman 2001; Vihavainen 1991). Viime vuosina valtopolitiikan rinnalle on noussut muitakin teemoja, kuten idänkauppaa (Koulumies 2016), kulttuuridiplomatiaa (Mikkonen 2019) ja rauhanliikettä (Koivunen 2020), mutta fokus on näissäkin pysynyt etupäässä neuvostosuhteissa. (Ks. kuitenkin Silvola 2021.)

Myös kylmän sodan mediahistoriallinen tutkimus on Suomessa keskittynyt neuvostosuhteisiin ja kysymykseen siitä, missä määrin Suomen uutismedia on ollut suomettunut eli Neuvostoliittoon liittyvän varovaisuuden vaikutuspiirissä (Salokangas 2015; Lounasmeri 2013; 2011, Seppinen 2011; Salminen 2004; 1996; Uskali 2003; Vihavainen 1991). Keskeisenä tutkimustehtävänä on ollut arvioida suomalaisen uutismedian ”vaikenemisen” (Salminen 1996), ”rähmälläolon” (Vihavainen 1991), ”itsetsensuurin” (Eskola 1985) ja uutismedioihin kohdistuneen ulkoisen ”informaatio sodan” (Vihavainen 1991, 138) sekä Suomen sisäisen ”viestintä sodan” (Salminen 2004) astetta.

Itä-Saksan osalta tutkimushuomion kohteena ovat Suomessa olleet poliittisten puolueiden ja eliitin suhteet Itä-Saksaan ja Itä-Saksan tiedustelun työntyminen suomalaisiin instituutioihin (Elo 2020; 2010; Rusi 2012; 2007; Seppinen 2011; Hentilä 2004). Uutismedian osalta Itä-Saksaa on sivuttu lyhyesti Yleisradion EBU/OIRT-yhteistyön yhteydessä (Pernaa 2009, 176, 179; Salokangas 1996, 205–206, 209–210; Seppinen 2011, 56). Televisiotutkija Mari Pajala on käsitellyt Mainos-TV:n itäeurooppalaisia yhteistuotantoja (Pajala 2018a) ja Heidi Keinonen Tes-TV:n ja Mainos-TV:n yhteyksiä Yhdysvaltoihin ja Isoon-Britanniaan (Keinonen 2012, 2009). Yleisradion ulkomaista ohjelmavaihtoa koskeva tutkimus sen sijaan käsittää etupäässä Yleisradion omia raportteja ja tilastotietoja. Tilastot osoittavat esimerkiksi, että kymmenvuotiskaksella 1974–1984 Ylen ohjelmistossa esitettiin 36 itäsaksalaista ja 55 länsisaksalaista elokuvaa ja että saksankieliset elokuvat muodostivat näin kuudenneksi suurimman ryhmän Ylen ohjelmistossa Yhdysvaltojen, Neuvostoliiton, Ison-Britannian, Ranskan ja Ruotsin jälkeen.⁷ Elokuvahankintojen taustalla olevia ohjelmapolitiittisia painotuksia tai maiden välisiä ohjelmavaihtosopimuksia ei tilastoissa avata.

Artikkelini tuo lisävalaistusta Itä-Saksan ja Yleisradion välisen ohjelmavaihdon perusteisiin nostamalla tarkastelun kohteeksi Saksan yleisradioarkistoon (DRA) talletetut, Yleisradion ja DDR:n valtiollisen yleisradiokomitean väliset yhteistyösopimus- ja työsuunnitelmapaperit ja näihin liittyneen yhteydenpidon, seurannan ja raportoinnin muodot. Saksan yleisradioarkistoon tallennettu aineisto osoittaa, että itäsaksalaisten yhteydenpito Yleen oli tiivistä ja jatkui aktiivisena 1960-luvun lopulta 1990-luvun alkuun saakka. Yleisradion näkökulmasta yhteistyö Itä-Saksan kanssa sopi 1960–1970-luvun vasemmistohegemoniseen ilmapiiriin ja yhtiön silloisiin ohjelmapolitiittisiin intresseihin, joissa korostuivat monikulttuurisuus, kansainvälisyys ja geopolitiittinen tasapaino.⁸ Itäsaksalaisten kanssa toimiminen oli luontevaa myös siksi, että monet yleisradiolaiset olivat saksankielentaitoisia. Itäsaksalaisiin suhtauduttiin kohteliaasti ja vieraanvaraisesti, vaikka tiedettiin, että itäsaksalaisilla oli ideologisia intressejä ja vaikuttimia ja että tapaamisista raportoitii eteen- ja ylöspäin. Vastaavaa raportoinnin kulttuuria Ylellä ei ollut.⁹

DDR:n ja Suomen suhteisiin erikoistunut historioitsija Seppo Hentilä onkin huomauttanut ”suomettumisen ajan” tutkimusta vaivaavasta lähdeongelmasta. ”DDR:n kukistumisen

jälkeen meillä on valtava määrä yhden osapuolen kertomuksia. [...] Jos historioitsija luottaa siihen, että jokainen sana itätiedustelun kertomuksissa on totta, hän antaa KGB:lle ja Stasille ensiyön oikeuden Suomen poliittisen historian kirjoittamiseen.”¹⁰ Millä tavalla Saksan yleisradioarkistoon päätyneitä, DDR:n valtion palveluksessa olleiden virkamiesten laatimia, Ylen ja DDR:n television välisen yhteistyön ylläpitämiseen ja edistämiseen liittyviä papereita pitäisi siis tulkita? Mistä niiden voi ajatella kertovan tai todistavan? Millaista tietoa ne tuottavat kirjoittajistaan tai papereissa kuvatuista keskusteluista?

Papereita ei voi sellaisenaan pitää todisteina asiainloista tai tapahtumien kulusta, eikä niiden pohjalta voi tehdä suoraan päätelmiä Yleisradion ja DDR:n välisistä suhteista. Kuten Seppo Hentilä (2004, 27) on huomauttanut, raportteja ja muistioita kirjoitettiin velvollisuudentunnosta, hierarkiassa ylempänä olevia virkamiehiä varten, ja toisinaan näiden odotuksia ja toiveita vahvasti myötäillen. Sen sijaan papereita voi pitää todisteina Suomen television kohdistuneesta pitkäaikaisesta mielenkiinnosta, tavoitteista ja suunnitelmista, yhteistyön sujuvuutta koskevista pohdintoista ja näiden pohdintojen ahkerasta ylöskirjaamisesta.

Aineistoihin liittyy myös asiakirjatekstilajeihin itseensä liittyvää performatiivista todistusvoimaa. Papereihin merkityt tiedot lähettäjistä, vastaanottajista, paikka- ja päivämäärämerkinnöistä ja jakelusta seuraavat muodollisia asiakirjagenren konventioita. Osa papereista on varustettu vastaanottopäivämäärästä kertovin leimoin ja omakätisin allekirjoituksin. Papereista löytyy myös vastaanottajan tai vertaislukijan kuulakarkei- tai punakynällä tekemiä huomautuksia, alleviivauksia ja merkintöjä.

Tekstit viittaavat yksittäisiin toimijoihin, jotka asettuvat osaksi laajempaa toimijaverkkoa tai verkoston osaa. DDR:n television (DFF/DDR-F) ohella mainituksi tulevat DDR:n uutistointo *Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst* (ADN), Itä-Saksan valtiollinen elokuvayhtiö *Deutsche Film-Aktiengesellschaft* (DEFA), DDR:n television pääuutisohjelman, SED-puolueen propagandakone *Aktuelle Kameran* (AK) toimitus, DDR:n kaupallinen edustusto *Handelsvertretung der DDR in Finnland* ja sittemmin suurlähetystö *Botschaft der DDR in Finnland* sekä DDR:n ulkoministeriö *Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten* (MfAA).

Oletan, että paperit viittaavat todellisiin henkilöihin ja dokumentoivat todella tapahtuneita tapaamisia ja että ne on kirjoitettu ja lähetetty eteenpäin todellisille vastaanottajille. Papereissa tehdyt tulkinnot ja johtopäätökset ovat kuitenkin kirjoittajiensa tekemiä tulkintoja, ja täten vahvasti näkökulmaisia esityksiä todellisuudesta. Seuraavaksi esittelen analyysissäni hyödyntämäni toimijaverkkoteorian viitekehysten ja käännöksen käsitteistön, joka tarjoaa reitin tarkastella historialliselta lähdearvoltaan kyseenalaisia tekstejä poliittisen historian kirjoitukselle vaihtoehtoisesta näkökulmasta.

Toimijaverkkoteorian viitekehys ja käännöksen käsite

Ranskalaisten Bruno Latourin ja Michel Callonin sekä brittiläisen John Lawin 1970–1980-luvulla kehittelemän toimijaverkkoteorian (Actor Network Theory) näkökulmasta tekstejä voi lähestyä paitsi toimijaverkkojen historiallisina arkistoina (Sridhar 2017, 8), myös toimijoina itsessään. Toimijaverkkoteorian inspiroimassa historiantutkimuksessa historiallisia tekstejä tutkitaan kaiveruksina (*inscriptions*), muutoksen ja välittämisen teknologioina ja maailman liikkeellepanemisena. Tekstejä ei siis ajatella pelkästään todellisuuden (enemmän tai

vähemmän paikkansapitävinä) kuvauksina, vaan pikemmin tapahtumaketjujen käynnistäjinä tai voimaansaattamisina (*enactment*) (Immo 2011, 114 sit. Latour 1999, 99–100). Kuten Richie Immo (2011, 114) on todennut, jälkimmäinen ulottuvuus saattaa kertoa historiallisista kohtaamisista enemmän kuin asiakirjan sisältö sinänsä.

Toimijaverkkoteorian näkökulmasta kirjallisten dokumenttien laatiminen ei siis ole pelkästään informaation välittämisen metodi, vaan myös järjestyksen luomisen materiaallinen operaatio. Tätä todellisuuden tuottamisen prosessia, jossa väittämät muuttuvat faktoiksi ja artefakteiksi, on toimijaverkkoteoriassa kuvattu *käännöksen* (*translation*) metaforalla. Käännöksellä tarkoitetaan prosessia, jossa aktiivinen toimija pyrkii vakiinnuttamaan oman auktoriteettiasemansa ja muokkaamaan potentiaalisen liittolaisensa intressit oman tulkintansa mukaisiksi. Käännöksen käsite kiinnittää huomion käytäntöihin ja artefakteihin, joiden välityksellä tämä prosessi tapahtuu (Åkerman 2006, 38). Michel Callon (1984) on erottellut toisistaan käännösprosessin neljä vaihetta. *Problematisoinnilla* (*problematization*) viitataan ongelmanmäärittelyyn ja toimijoiden tunnistamiseen. *Kiinnostuksen herättämisellä* (*interessement*) pyritään stabiloimaan ongelmanasettelu ja sitouttamaan toimijat heille tarjottuun rooliin. *Värväämisen* (*enrolment*) vaiheessa määritellään toimijoiden väliset suhteet ja suhteutetaan ne toisiinsa. Päämäärien toteutumisen tuloksena on *mobilisaatio* (*mobilisation*), jossa värvätyt toimijat alkavat omalla toiminnallaan tukea aktiivista toimijaa. (Åkerman 2006, 38; Sridhar 2017, 4; Callon 1984, 196.) Käännösprosessin käsitteistöön kuuluva *pakollinen kauttakulkukohta* (*obligatory passage point*) viittaa tulkinalliseen reittiin tai polkuun, jonka kautta prosessin vaiheet hahmottuvat (Callon 1984, 196, 204).

Kuten toimintateoreettista sanastoa suomenkieliseen tutkimuskeskusteluun tuonut aluetieteilijä Maria Åkerman (2006, 39) on huomauttanut, käännösprosessin vaiheissa ei ole kyse suoraviivaisesta syyn ja seurauksen ketjusta, vaan rinnakkaisista ja ristikkäisistä liikehdinnöistä, jotka pitävät sisällään neuvotteluja, laskelmointia, juonittelua ja myös tavoitteiden, intressien ja työtapojen syrjäytymistä ja muuntumista. Olennaista ei siis ole yksituumaisuus tai yhteisymmärrys vaan se, että vuorovaikutus toimijoiden välillä on ylipäätään aktiivista. Aktiivisuus tarkoittaa myös sitä, että toimijaosapuolet prosessin kuluessa tavalla tai toisella muuttuvat. (Åkerman 2006, 38–39.)

Kuten toimijaverkkoteoreetikot ovat korostaneet, käännösprosessin käsitteistö ei ole mekaaninen mallinnus prosessien etenemisen vaiheista, vaan yritys kuvata yhteiskunnallisten muutosprosessien dynaamisuutta ja vallankäytön prosessiluonnetta. Toiseksi, käännöksen käsite pyrkii kuvaamaan sitä, miten muutosprosessit rakentuvat sosiaalisen (ihmiset) ja materiaalsen (tekstit, artefaktit) välisen vuorovaikutuksen varaan. Käännösprosessin käsitteistö tarjoaa näin määriteltynä mahdollisuuden kuvata DDR:n vaikuttamispolitiikan prosessia yksittäisen tekstien, ja toimijoiden, muodostamalla ruohonjuuritasolla. Lisäksi käännöksen terminologia voi tarjota reitin tulkita DDR:n harjoittamaan vaikuttamispolitiikkaan liittyviä dokumentteja erillään poliittisen historian viitekehykseen liittyvästä todistustaakasta.

Hyödynnän tässä toimijaverkkoteorian käsitteistöä siis nimenomaan *tulkinnan* työkaluna. Ajattelen käännöksen käsitteistön tarjoavan tukea tulkinnan rakentamiseen tilanteessa, jossa tulkittava materiaali on moniaineksinen ja epäkoherentti, jossa papereiden laatimiseen liittyvistä taustatekijöistä on saatavilla niukasti tietoa ja jossa papereiden sisältöä sinänsä ei voida pitää luotettavina lähteinä todellisuudesta. Yleisradion osalta olen

pyrkinyt täydentämään taustatietoja yhtiössä työskennelleiden aikalaisten haastatteluil- la.¹¹ Seuraavaksi esittelen käänösprosessin avainteksteiksi tulkitsemani yhtiöiden väliset yhteistyösopimukset ja niihin liittyvät taustapaperit ja nostan esiin esimerkkejä yhteistyön tuloksellisuudesta. Sen jälkeen tuon esiin keskusteluja ja kirjeitä, joissa käsitellään yhteis- työn ongelmakohtia ja joissa kuuluu lisääntyvä huoli yhteistyön vaikeutumisesta.

Sopimus pohjaa ja problematisointia

1960-luvun väline, televisio, oli kylmän sodan kulttuuridiplomatian areena siinä määrin, että voitaisiin puhua suoranaisestä televisiodiplomatiasta (Saarenmaa ja Cronqvist 2020). Puitteet kylmän sodan ajan eurooppalaiselle televisiodiplomatialle tarjosivat Länsi-Euroopan yleisradioyhtiöitä yhdistävä Euroopan Yleisradiounioni (EBU) ja Itä-Euroopan valtiollisten televisioyhtiöiden muodostama kansainvälinen radio- ja televisioliitto Organisation Internationale de Radiodiffusion et de Télévision (OIRT). Idän ja lännen välissä tasapainoileva Yleisradio oli täysjäsen molemmissa verkostoissa. Teknisistä yhteensopivuusongelmista joh- tuen OIRT-maiden, Neuvostoliiton, Bulgarian, Tšekkoslovakian, DDR:n, Unkarin, Puolan ja Romanian kesken solmittiin myös kahdenvälisiä sopimuksia. Sopimuksissa sovittiin pitkän tähtäimen yhteistyöstä ohjelmavaihdossa, yhteistuotannoissa ja sopimusmaan ohjelmia esittelevissä erikoisohjelmistoissa. (Salokangas 1996, 206.)

Edellä esitelty, toimijaverkkoteorian piirissä kehitelty käänöksen käsite suuntaa tarkas- telun näkökulman teksteihin ja artefakteihin, joiden mukaan toiminta järjestyy (Åkerman 2006, 39–40). Tulkitsen tässä DDR:n valtiollisen yleisradiokomitean¹² ja Yleisradion välistä, ensimmäisen kerran vuonna 1966 allekirjoitettua sopimusta Yleisradion ja DDR:n välistä suhdetoimintaa jäsentävänä artefaktina, toimijaverkkoteorian termein *pakollisena kautta- kulkukohtana* (obligatory passage point) (Callon 1984, 196, 204).

Syyskuussa 10.9.1966 Helsingissä allekirjoitetun, seitsenkohtaisen sopimuksen otsikko oli epämuodollisesti ”Vereinbarung über einige Fragen der Zusammenarbeit” eli ”sopimus koskien joitain yhteistyöhön liittyviä kysymyksiä”. Sopimuskohdat koskivat 1) säännöllisiä tapaamisia ja keskusteluja ohjelmatoiminnasta vastaavien tahojen välillä, 2) ohjelmavaih- toon nimettäviä työryhmiä, jotka vastaisivat ohjelmavaihtoon sopivien ohjelmien ja eloku- vien valinnasta, 3) tiedonvaihtoa ajankohtaisista aiheista ja ohjelmista, 4) Suomea Itämeren alueen valtiona esittelevän ohjelman tuottamista, 5) teknistä tukea ohjelmasisältöjen tuot- tamisessa, 6) ohjelmätietojen välittämistä ja 7) kirjallisen (painetun) materiaalin vaihtoa. Yleisradion puolesta paperin ovat allekirjoittaneet Yleisradion pääjohtaja Eino S. Repo ja talousjohtaja Eero Vallila.

Sopimuspaperiin liittyvänä avaintekstinä itäsaksalaisten toiminnan ja päämäärien ymmärtämisessä pidän DDR:n kaupallisessa edustustossa (*Handelsvertretung Am Deutschen Demokratischen Republik in der Republik Finnland*) Helsingissä 23.10.1967 päivättyä, DFF:n kansainvälisten suhteiden johtajalle, (*Hauptabteilungsleiter*) Kurt Ottersbergille osoitettuun kirjeeseen oheistettua muistiota otsikolla ”Zur Arbeit mit dem Finnischen Fernsehen”. Muistio tuo esiin ongelmakohtia vuotta aikaisemmin allekirjoitetun sopimuksen tavoittei- den toteutumisessa. Tulkitsenkin muistiota tässä toimintateoreettisen käänösprosessin *problematisointivaihetta* edustavana dokumenttina.

Aluksi todetaan television olevan ”hallitseva media suomalaisen massamedian kentällä”, ja että se tavoitti 95 prosenttia väestöstä. Suomen television yhteenlaskettu lähetysaika, 67 tuntia viikossa (ykköskanava 45 tuntia, kakkoskanava 22 tuntia), oli pisin Pohjoismaissa. Television vaikutusvalta mielipiteenmuokkaajana (*Meinungsbildung*) oli siis syytä ottaa huomioon. Lisäksi Pasilan uusi radio- ja tv-keskus tulisi tarkoittamaan vielä tämänhetkistä pidempää lähetysaikaa ja parempaa teknistä laatua.

Muistion kirjoittajaksi merkityn lehdistösihteeri Radloffin¹³ mielestä tilanne velvoitti DDR:n ulkomaantiedustelun (”Die Auslandsinformationische Institutionen der DDR”)¹⁴ panostamaan vahvasti Suomen televisioon. Ongelmana oli, että vuonna 1966 Helsingissä allekirjoitettu sopimus ei käytännössä ollut alkanut vaikuttaa. Esimerkiksi DDR:ssä tuotettuja tai DDR:ää käsitteleviä elokuvia ei edelleenkään näkynyt ohjelmistossa muutamaa yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta. Sen sijaan länsisaksalaisten elokuvien lukumäärä oli nousussa. Samaan aikaan Länsi-Saksa dominoi myös uutisissa.

Tästä syystä katsottiin, että kaupallisen edustuston (*Handelsvertretung*, HV)¹⁵ kontaktityön intensifioiminen voisi tuottaa positiivisia tuloksia ja ehdotettiin moninaisia (vielfältige) toimenpiteitä DDR-elokuvien ja ohjelmien määrän lisäämiseksi Suomen television ohjelmiin. Tärkeimpänä pidetään henkilökohtaisen kontaktityön (Kontaktarbeiten) vahvistamista. Kontaktityön toteuttamiseksi esitettiin säteittäin etenevää strategiaa, jossa statukseltaan korkea-arvoisimmat kontaktoivat statukseltaan korkea-arvoisinta tahoa. Ehdotettiin, että *Handelsvertretungin* johtaja (*Leiter des HV*) kontaktoisi Yleisradion pääjohtajaa Eino S. Repoa sekä tv-ykkösen, tv-kakkosen että mainostelevisiion kanavajohtoa ja että yhteydenpitoa näihin tahoihin voisi jatkaa neljännesvuosittain. Lähetystöneuvos (*Botshaftrat*) voisi puolestaan lähestyä ohjelmaneuvoston puheenjohtaja Erkki Raatikaista, ohjelmatoiminnan neuvostoon kuuluvaa Aimo Haapasta (skp./kd.) ja kansanedustaja Magnus Kullia (r.). Lehdistösihteeri (*Presseattaché*) voisi olla yhteydessä Yleisradion uutispäälliköihin ja Intervisio/Eurovisio-yhteyksistä vastaaviin kanava- ja ohjelmajohtajiin ja kulttuurisihteeri (*Kulturattaché*) puolestaan lähestyisi Ylen draamatoimitusta ja MTV:n elokuvaostoista vastaavaa henkilöä. Lisäksi ehdotettiin suhteiden vahvistamiseksi järjestettävää vuosittaista päättäjäisjuhlaa (”Jahresabschlussparty”) tv-työntekijöille (”speziell für TV-Mitarbeiter veranstalter werden”).

Der Deutsche Fernsehfunkille (DFF) suositeltiin pysyvän systeemin luomista sopivan filmimateriaalin tarjoamiseen ja toimittamiseen. HV:n tuli jatkuvasti (”auf dem laufenden halten”) painostaa Deutsche Fernsehfunkia. Helsingin DDR Kulturzentrum¹⁶ tuli neljännesvuosittain tutustuttaa journalisteja ja tv-työntekijöitä DDR:läiseen elokuvatuotantoon. Lisäksi ehdotettiin lehdistötuntia, jossa esitettäisiin kritiikkiä siitä, että DDR näkyi Suomen televisiossa niin heikosti. Tätä tarkoitusta varten lähestyttäisiin päivälehtien kulttuuriosastojen päälliköitä, kuten *Helsingin Sanomien* Max Randia ja *Hufvudstadsbladetin* Kai Chydeniusta. Myös Suomi-DDR-seuraa yritettäisiin saada lähestymään asiassa päivälehdistöä. Välittömästi olisi aloitettava myös DFF:n uutis- ja ajankohtaisohjelma *Aktuelle Kameran* ja Yle tv-uutistoimituksen yhteistyön vahvistaminen.¹⁷ DDR:ään akkreditoituun, Länsi-Berliiniin sijoittuneeseen Ylen ulkomaankirjeenvaihtaja Erkki Karjalaiseen piti pyrkiä vaikuttamaan sekä *Aktuelle Kameran* toimituksen että DDR:n ulkoasianministeriön viestintäosaston (*Presseabteilung*, MfAA) taholta.

Lehdistösihteeri Radloffin allekirjoittamaa muistiota voisi pitää osuvana esimerkkinä toimintateoreettisen käännösprosessin problematisointivaiheesta. Muistiossa tuotiin suorasa-

naisesti esiin huoli siitä, että vastikään laaditun sopimuksen henkeä ei noudatettu, ja tehtiin konkreettisia ehdotuksia tilanteen korjaamiseksi. Muistio vahvistaa osaltaan käsitystä televisiosta osana DDR:n vaikuttamispolitiikkaa ja kuvaa sitä toimenpiteiden kokonaisuutta, jonka avulla televisioyhteistyötä pyrittiin syventämään. Huomionarvoista on myös se, että paperissa hahmoteltu henkilökohtaisen kontaktityön verkosto levittäytyi laajasti Yleisradion johtoon, ohjelmajohtoon, ohjelmaneuvoostoon ja sitä kautta eduskuntaan asti.

Toinen huomionarvoinen seikka on, että erityinen painoarvo muistiossa nähtiin nimenomaan elokuvilla. Elokuvapainotusta selittää kenties DDR:n kulttuuripoliittiset panostukset elokuvateollisuuteen ja etenkin DEFA-tuotantoyhtiöön, joka tuotti DDR:läiseen maailmankuvaan ja valtiosotalismiin soveliaista viihdykettä myös kulttuuridiplomatian tarpeisiin. Elokuva oli laajasti käytössä ajan kulttuuripropagandassa muutenkin, ja elokuvaharrastus kuului 1960–1970-luvun yleisiin trendeihin. Nämä osatekijät yhdessä tekivät elokuvista luontevan ohjelmavaihtojen kohteen. Arkistoaineiston perusteella on vaikea arvioida, miltä osin muistiossa ehdotetut toimenpiteet käytännössä toteutuivat ja millä aikataululla. Yhteistyö Yleisradion ja Itä-Saksan välillä joka tapauksessa syveni, ja seuraavalle viisivuotiskaudelle (1972–1977) saatettiin laatia jo huomattavasti edellistä yksityiskohtaisempi yhteistyösopimus.

Kiinnostuksen herättäminen ja värväminen

Vuonna 1972 allekirjoitettu, viisivuotiskaudelle (1972–1977) tehty yhteistyösopimus otsikoitiin alkuperäistä juhlavammin Saksan Demokraattisen Tasavallan valtiollisen yleisradiokomitean ja Yleisradio Oy Ab:n väliseksi sopimukseksi yhteistyöstä yleisradiotoiminnan alueella.¹⁸ Sopimus allekirjoitettiin Helsingissä 29.9.1972, allekirjoittajina DDR:n television pääjohtaja Heinz Adameck ja Yleisradion pääjohtajan tehtävässä vuonna 1970 aloittanut Erkki Raatikainen. Sopimus käsitti 13 kohtaa, joissa sovittiin yhteistyön muodoista (alkuperäistä tiivistäen) seuraavasti:

- 1) Osapuolet tarjoavat mahdollisuuden toista osapuolta kiinnostavan ja hyödyttävän ohjelma-, teksti- ja kuvamateriaalin vaihtoon joko itse tarjoamalla tai pyyntöön suostumalla.
- 2) Osapuolet tarjoutuvat tai lupautuvat toisen osapuolen avuksi ajankohtaisten tapahtumien käsittelyssä.
- 3) Osapuolet juhlivat toistensa kansallispäivää (Suomen itsenäisyyspäivä 6.12., DDR:n vuosipäivä 7.10).
- 4) Osapuolet järjestävät toisen osapuolen tuottamaa tv-ohjelmistoa esittelevän teemailan.
- 5) Osapuolet sitoutuvat laaja-alaisen yhteistyön kehittämiseen musiikin alueella.
- 6) Osapuolten draamatoimitukset sitoutuvat näytelmiin, näytelmäkäsikirjoituksiin ja dramatisointeihin liittyvän yhteistyön kehittämiseen.
- 7) Osapuolen edustamat valtiot takaavat journalistille ja kirjeenvaihtajille akkreditoinnin tehtävänsä hoitamiseksi.
- 8) Matkailuaiheisiin raportteihin tarjotaan ammatillinen, organisatorinen ja tekninen tuki.

- 9) Molemmat osapuolet lähettävät työntekijöitä (Mitarbeiter) tutustumaan partnerin yleisradiotoimintaan, lähettäjämaa huolehtii kustannuksista.
- 10) Osapuolet vaihtavat yhtiöiden yleisradiotoiminnan teoreettiseen hahmotukseen ja kehittämiseen tuottamansa painetut julkaisut.
- 11) Osapuolet antavat toisilleen teknistä tukea kansainvälisissä, molempia kiinnostavissa tapahtumissa.
- 12) Sopimuksen mukaisesta materiaalien vaihdosta tehdään erilliset kirjalliset sopimukset.
- 13) Sopimukseen kuuluu kahden vuoden välein, kaksivuotiskauden viimeisellä neljänneksellä allekirjoitettava työpöytäkirja (Arbeitsprotokoll), johon kirjataan kunkin sopimuskohdan toteutuma kuluneella kaksivuotiskaudella.

Työpöytäkirjojen rinnalle laadittiin työsuunnitelmia (Arbeitsplan), joihin kirjattiin konkreettisia tavoitteita yhteistyölle kunkin sopimuspykälän kohdalla sopimuskauden kullakin neljänneksellä. Suunnitelmapapereissa toistuvat tavoitteet yhteistuotannoista, kutsuista ja osallistumisista Itämeri-viikoille, lyhytelokuvajuhlille (Tampere, Leipzig) ja vuotuisista Suomi- ja DDR-teemaisista televisioilloista.

Kuten jo edellisessä kappaleessa esitin, tulkitsen viisivuotissopimuksia toimijaverkkoteorian termin pakollisina kauttakulkukohtina (obligatory passage point), jotka tuovat toimijaosapuolet yhteen ja pakottavat osapuolet säännölliseen yhteistyöhön. Toimijaverkkoteorian käännösprosessia kuvaavaa sanastoa soveltaen sopimukset, työpöytäkirjat ja työsuunnitelmat näyttäytyvät myös *kiinnostuksen herättämisen* ja *värväämisen* vaiheeseen liittyvinä teksteinä. Sopimukset ja työsuunnitelmat käsittävät sarjan toimenpiteitä, joilla sidottiin toimijaosapuolet niille ehdotettuihin rooleihin ja määriteltiin toimijoiden väliset suhteet ja suhteutuminen toisiinsa (Callon 1984, 196, 206–214). Sopimukset ja suunnitelmat loivat yhteistyölle rakenteellista pysyvyyttä ja jatkuvuutta.

Sopimuskohdat auttavat osaltaan ymmärtämään 1970- ja 1980-lukujen ohjelmapolitiikkaa ja toteutunutta tv-ohjelmistoa, ja tekevät myös DRA-arkistoon talletettua aineistoa ymmärrettäväksi. Omiksi sopimuskohdiksi kirjoitetut vuosijuhlapäivä- ja televisioilto-pykälät selittävät Itä-Saksan ajoittaista ylinäkyvyyttä televisiossa.¹⁹ Musiikkia ja teatteria koskevat pykälät puolestaan selittävät yhteistuotantoja näillä alueilla. Painettujen julkaisujen vaihtoa koskeva pykälä selittää DRA-arkistoon talletetun, suomenkielisen Yle-materiaalin laajuutta. Journalistien ja kirjeenvaihtajien työn tukemista koskeva pykälä taas selittää ADN- uutistoimiston ja *Aktuelle Kamera*- uutisohjelman journalisteille Ylellä tarjottua teknistä tukea. Tästä löytyy lukuisia mainintoja DRA-kokoelman papereissa.

Syyskuussa 1972 allekirjoitetusta sopimuksesta uutisoitiin Suomessa laajasti. Uutiset kerättiin ja käännettiin DDR:n lähetystössä saksaksi eteenpäin toimitettavaksi DDR:n ulkoministeriöön. Sopimuksen julkisuusvaikutuksia seurattiin siis DDR:ssä tarkasti. *Helsingin Sanomat* uutisoi Yleisradion kirjoittaneen samaan aikaan vastaavan kahdenvälisen yhteistyösopimuksen myös Tšekkoslovakian televisioyhtiön kanssa (HS 30.9.1972). Neuvostoliiton kanssa vastaava sopimus allekirjoitettiin 1967 (Salokangas 1996, 206). DDR:n valtiollisella yleisradiokomitealla oli puolestaan vastaava viisivuotissopimus myös Ruotsin yleisradioyhtiön (SR) kanssa ja ainakin jonkin muotoinen sopimus myös Tanskan ja Norjan yleisradioyhtiöiden kanssa.²⁰

DDR:n television suhteita länsimaihin tutkinut Thomas Beutelschmidt (2019) on huomauttanut, että yhteyksiä ulkomaille rakennettiin tavoitteellisesti 1950-luvulta alkaen ja että 1970-luvun loppupuolella DDR:llä oli ohjelmavaihtosopimus jo yli 50 maan kanssa. DDR:n yleisradiokomitean sopimus Suomen Yleisradion kanssa ei siis ollut poikkeuksellinen vaan päinvastoin toteutti DDR:n harjoittamaa kulttuuri- ja viestintäpoliittista linjaa. DDR:n kulttuurivaikuttamista Ruotsissa tutkineet Nils Abraham (2007) ja Andreas Linderöth (2002) ovat kuitenkin korostaneet sotilaallisesti liittoutumattomien Suomen ja Ruotsin merkitystä DDR:n kulttuuridiplomatian painopistealueina. DRA-arkiston Suomea käsittelevän aineiston laajuus Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin verrattuna viittaa puolestaan erityisen intensiiviseen, pitkäjänteiseen vuorovaikutukseen ja molemminpuoliseen mielenkiintoon yhteistyötä kohtaan.²¹

Onnistunutta mobilisaatiota

Itäsaksalaiset valvoivat sopimuksen hengen toteutumista tarkasti. Keskeisenä työmuotona oli pitää silmällä, päätyvätkö DDR:n television tuottamat ohjelmat ja elokuvat sovitusti televisioesitykseen.²² Havainnoista kertoivat muutaman rivin mittaiset, koneella kirjoitetut tiedonannot Suomen televisiossa esitetyistä DDR-aiheisista tai -valmisteisista ohjelmista, esitysajasta ja ohjelman suomenkielistä otsikosta. Vastaanottajaa ei välttämättä ollut lappusiin merkitty, joten laput saattoivat olla laajempaan postilähetykseen oheistettuja liitteitä.

Erytisen tarkasti elokuvien esittämistä seurattiin vuosijuhlapäivien aikaan. DDR:n diplomaattista tunnustamista seuranneen DDR:n vuosipäivän ohjelma koottiin ja raportoitiin erikseen.²³ Muuna aikana seurantaa ei todennäköisesti harjoitettu systemaattisesti, vaan tietoa televisioinneista toimitettiin satunnaisten havaintojen pohjalta, mahdollisesti muiden tehtävien ohella. Tätä tulkintaa tukee se, että elokuvien televisioesityksiä koskevissa tiedonannoissa oli paikoin virheitä. Esimerkiksi Yleisradion teknisten työntekijöiden työtaistelun takia viikonloppuna 10. –11.3.1973 televisiosta ei tullut lainkaan ohjelmaa, joten myöskään sunnuntailla 11.3.1973 sijoitettua nuorisoeelokuvaa *Mein Lieber Robinson* (1971, DEFA) ei todellisuudessa esitetty.²⁴ 21. maaliskuuta 1973 päivätyn, elokuvan esittämistä koskevan tiedonannon oli allekirjoittanut *Sektorenleiter* Höhndorf. Voi siis olla, että seuranta ei tapahtunut ohjelmavirtaa seuraamalla, vaan että DDR-elokuvien ja -ohjelmien lähetyksajoista raportoitiin esimerkiksi viikkolehdistä etukäteen julkaistujen tv-ohjelmatietojen pohjalta. *Sektorleiter* Höhndorfin allekirjoittama valokopio *Katso*-lehden tv-sivusta (6.10.1974) antaa aiheen arvella, että seurantaa on tehty kenties juuri *Katso*-lehden ohjelmatietoja hyödyntämällä.

Sopimuksen kohtien toteuttamiseen tehdyt panokset tuottivat tulosta. 1970-luvun ilmeisiä onnistumisia olivat DDR:n nykytilaa käsitelleet asiaohjelmayhteistuotannot, *Ulkomaanraportti: DDR:n nuoret. Nuori DDR:ssä* (es. 8.10.1972) ja *DDR:n naiset* (es. 6.10.1974). Myös itäsaksalaista ja suomalaista rakennusarkkitehtuuria esittelevä *Wohnen in der DDR? / Wohnen in Finnland* -ohjelmakokonaisuus suunniteltiin ja toteutettiin Ylen ja DDR-F:n yhteistyöllä. Suomen osuuden toteutuksesta vastasivat Maija-Liisa Wasamund ja Marjaleena Lampela (es. 23.2.1978) ja DDR-F:n osuudesta Barbara Thureau-Voight ja Lothar Keil (es. 26.2.1978).

Historiapoliittisina onnistumisina voidaan pitää DDR:n historiaa käsitteleviä, DDR-F:n myötävaikutuksella ja arkistomateriaalituella toteutettuja dokumenttituotantoja *Mitä muu-*

rin jälkeen? (1971), *Vanha maa – nuori valtio: DDR tänään* (1979), *DDR – Saksan Demokraattinen Tasavalta* (1981), *Jaltan henki* (1983), *Rautaesirippu: Jalta 2* (1983), *Berliini: Muurikaupunki* (1985) ja *Berliini 750 vuotta – Mutkallinen syntymäpäivä* (1987), joissa rakennettiin DDR:lle omaa, Länsi-Saksasta erottuvaa historiakuva. Näiden esimerkkien kohdalla voitaisiin jo puhua käännösprosessin *mobiliisaatiovaiheesta*, jossa ”värvätyt toimijat alkavat toiminnallaan tukea aktiivista toimijaa” (Åkerman 2006, 38). Kuten Seppo Hentilä (2004, 65–66) on todennut, historia oli tärkeä työkalu DDR:n kulttuuripropagandassa. Saksalaisten yhteisestä menneisyydestä poimittiin edistyksellisimmät elementit: uskonpuhdistus ja Luther, Goethe ja Schiller, Marx ja Engels, 1848 porvarillinen vallankumous, neuvostoarmeijan voitto Natsi-Saksasta 1945 ja saksalaisten työläisten ja talonpoikien oman valtion, DDR:n, perustaminen 1949. Ylen historiadokumentit eivät pyrkieneet haastamaan tätä DDR:n suosimaa historiakuva.

Hedelmällistä yhteistyötä tehtiin myös kulttuuri- ja taideohjelmien saralla. Taideohjelmat muodostivat tärkeän osan DDR:n kulttuuridiplomatiaa ja maakuvatyötä. Musiikki- ja teatteriohjelmat sopivat hyvin myös Ylen 1970–1980-luvun kulttuuri- ja taidepainotteiseen ohjelmapolitiikkaan. 1980-luvun onnistumisiin kuuluivat hartaasti suunnitellut yhteistuotannot *Bach-Händel-Scarlatti – Thema mit variationen* (es. 5.5.1986),²⁵ televisioteatterin ohjaajavaihtoon perustuvat näytelmätuotannot, Waltarin *Gabriel komm zurück* (es. 4.9.1988)²⁶ ja Wolfgang Borchertin *Draußen vor der Tür* (es. 28.11.1985)²⁷. Kulttuuriohjelmistoon voitaneen laskea myös satavuotiasta Martti Lutheria juhlistava *Martin Luther 1483–1546* -dokumentti (es. 31.3.1983).²⁸

Yhteistyötä lujittivat säännölliset vierailut ja tutustumiskäynnit. Ylen johtoa kävi vuosien mittaan lukuisilla tutustumisvierailuilla DDR-F:ssä. Myös yksittäiset toimittajat tekivät DDR:ään opinto-, arkisto- ja haastattelumatkoja. Uutistoiminnan osalta varsinainen työvoitto DDR:lle oli Ylen Itä-Euroopan kirjeenvaihtajan sijoittaminen Berliiniin vuodesta 1974 vuoteen 1978. Tehtävään nimitetty kokenut ja kielitaitoinen Knud Möller raportoi paikan päältä muun muassa presidentti Urho Kekkosen DDR:ään syyskuussa 1977 suuntautuneesta valtiovierailusta. Möller on kuitenkin muistelmissaan kuvannut työskentelyolosuhteita Itä-Saksassa vaikeiksi ja Itä-Euroopan maiden seuraamisen suljetusta Berliinistä käsin hankalaksi (Möller ja Ikävalko 1990, 206).²⁹ Möllerin kuvaama turhautuminen muistuttaa käännösprosesseihin liittyvistä epävarmuustekijöistä ja osittaisen tai jopa täydellisen epäonnistumisen mahdollisuudesta (Callon 1984, 196, 219). Vaikka Möllerin sijoittamista Itä-Berliiniin voi pitää ilmeisenä osoituksena käännösprosessin vaiheesta, jossa ”värvätyt toimijat” (eli Yleisradion ulkomaankirjeenvaihtajien sijoituksesta päättävä johto) alkoivat ”toiminnallaan tukea aktiivista toimijaa” (eli myötäillä itäsaksalaisten intressejä), se ei välttämättä tarkoita, että Möllerin työkomennus olisi muuttanut Ylen toimittajakunnan tai suomalaisten tv-katsojien mielet Itä-Saksalle myönteisiksi. Mielikuvatyö oli käytännön tasolla mutkikkaampaa ja vaati aktiiviselta toimijalta eli itäsaksalaisilta jatkuvaa panostamista.

Keskusteluja Kulosaassa

Sopimuspapereissa sovittua yhteistyötä vahvistettiin vapaamuotoisilla keskustelutilaisuuksilla, joita järjestettiin Helsingin Kulosaassa osoitteessa Vähäniityntie 9 sijainneessa Itä-Saksan lähetystössä. Yleisradion pää- ja ohjelmajohtoon lisäksi tilaisuuksiin kutsuttiin tapaus-

kohtaisesti myös uutispäälliköitä ja yksittäisiä toimittajia. 4.10.1971 päivätyssä muistiossa³⁰ selostetaan 28.9.1971 uutispäällikkö Yrjö Länsipuron kanssa käytyä keskustelua tämän Länsi-Saksassa tekemästä uutisjutusta. Länsipurolta tiedusteltiin, miksi jutussa oli korostettu ”muuriteemaa”. Raportissa kerrottiin Länsipuron vastanneen, että halusi tuoda esiin mutkikkaan poliittisen tilanteen inhimillistä puolta.³¹

Säännöllisesti lähetystössä nähtyjä vieraita olivat DRA-aineiston perusteella Yleisradion pää- ja ohjelmajohtoon kuuluneet henkilöt. 3.5.1973 lähetystössä vierailleen Erkki Raatikaisen kanssa keskusteltiin puoluepolitiikasta, viestintäpolitiikasta ja tulevan sopimuskauden näkymistä edessä olevan johtajavaihdoksen kannalta. Raatikainen oli jättämässä tehtävänsä seuraavana vuonna 1974.

Uuden pääjohtajan Sakari Kiurun vierailulla lähetystössä 18.3.1975 tuotiin isäntien (*Botsaftrat* Kahlmeyer³² ja *Presseattaché* Krebs³³) taholta esiin, että televisioyhteistyö Yleisradion kanssa ei ollut DDR:n näkökulmasta tyydyttävällä tasolla. Uutta pääjohtajaa informoitiin niin sanotun voiton päivän 30-vuotisjuhlallisuuksien tärkeydestä sosialistimaille, ja että olisi tärkeää DDR:lle, että tämä tapahtuma saisi ansaitsemaansa huomiota myös Suomessa. Kiuru vetosi omassa puheenvuorossaan Ylen vaikeaan rahoitustilanteeseen, mutta myönsi, että kapitalistisen ja sosialistisen ohjelmiston balanssia olisi pyrittävä jatkossa vahvistamaan. Brittiläisen ja amerikkalaisen ohjelmiston suurta osuutta selittivät Kiurun mukaan runsas tarjonta ja alhainen hintataso. Neuvostoliittolaisen ohjelman osuus oli ollut viime aikoina nousussa,³⁴ mutta ylitarjontaa oli Kiurun mukaan varottava, ettei ohjelmistosta tulisi hyökkäyksen kohdetta.

Lähetystössä useaan otteeseen vierailleisiin yleläisiin kuului myös ulkomaanpalvelun päällikkö Ulla Haarma, jonka työnkuvaan kuului yhteydenpito OIRT-maiden televisioyhtiöiden edustajien kanssa.³⁵ 3.9.1979 päivätyssä muistion mukaan Haarma kävi lähetystössä informoimassa etukäteen DDR:n 30-vuotispäivään liittyvästä ohjelmistosta. Muistion mukaan Haarma arveli, että tekeillä ollut DDR-juttu ei ehkä valmistuisi ajoissa. Muistion allekirjoittanut lehdistösihteeri Manfred Weber piti tärkeänä, että ainakin DDR:n ulkoministerin (*Minister für Auswärtige Angelegenheiten der DDR*) Kurt Nierin haastattelu saataisiin vuosipäivään mennessä esityskuntoon. Muistion mukaan Haarma ”lupasi yrittää”.

Samassa tapaamisessa Haarma toi esiin, että vuosipäivään liittyviä, koko illan mittaisia ohjelmakokonaisuuksia ei vastedes tehtäisi, koska näin ei menetelty minkään muunkaan maan kohdalla. Haarma kertoi Yleisradion toivovan jatkossa säännöllisempää ja ennakoitavampaa aikataulua Ylelle tarjottujen ohjelmien esittelyssä. Lisäksi Haarma ehdotti 1980/1981 työsuunnitelmaan muutoksia, koska suunnitelmia ei ollut mahdollista toteuttaa tulevalle kaudella. Haarma informoi isäntiä myös henkilöstöpolitiikasta ja eläköityvän Ville Zilliacusin todennäköisestä seuraajakandidaatista Ylen kansainvälisten asioiden osaston johdossa.

Samantyyppisestä informoinnista lienee ollut kyse Jukka Seppisen (2011) kuvaamassa, Supon arkistoon talletetusta, NL:n radion ja television edustajana Helsingissä toimineen, KGB:n lukuun vakoilleen Ilja Lupaninin ja Ulla Haarman lounastapaamisesta. ”Lupanin halusi tietoa Ylen henkilöstöpolitiikasta ja varmistaa ohjelmien neuvostomyönteisen sisällön. Lisäksi poliittiseen tiedusteluun kuului saada hyvin informoidut toimittajat kertomaan viimeiset tilanneselostukset.” (Seppinen 2011, 57)

Seppisen päätelmät tuntuvat ajallisen etäisyyden päästä luettuna aavistuksen tarkoitushakuisilta. Ensiksikin Yleisradion ohjelmien sisällön neuvostomyönteisyys taattiin

1970–1980-luvulla jo Yleisradion johdon, ohjelmajohdon ja ohjelmanevoston toimesta. Toiseksi Ulla Haarma ei ollut toimittaja, vaan ulkomaanohjelmiston päällikkö, jonka työnkuvaan nimenomaan kuului yhteydenpito Neuvostoliiton ja muiden OIRT-maiden televisioyhtiöiden edustajien kanssa. Toisin kuin Seppinen, en usko, että näiden tapaamisten kohdalla on syytä epäillä ”merkittävän tiedon valumista KGB:lle” (emt., 58). Tietoa epäilemättä välittyi, mutta ei välttämättä sellaista tietoa, mikä ei olisi ollut itätiedustelun saatavilla muutenkin. Tätä tutkimusta varten läpikäytyissä DRA-papereissa ei näy viitteitä ”merkittävän tiedustelutiedon” välittymisestä. DRA-arkistoon tallennetut paperit kertovat ennen muuta suomalaisosapuolen lisääntyvästä pensydestä yhteistyöhön ja voimistuvasta haluttomuudesta kunnianhimoisten yhteistyösuunnitelmien eteenpäinviemiseen.

Toimintaedellytysten kaventumisesta kielivät itäsaksalaisten yritykset etsiä uusia yhteistyötahoja Yleisradion sisällä. Tällaisena yrityksenä tulkitsen kulttuuritoimituksen päällikkö Pertti Klemolan vierailua lähetystössä 30-vuotispäivän jälkimainingeissa 23.10.1979. Klemola sai vastaanottaa kiitokset hyvästä työstä toteutuneen 30-vuotisohjelmiston suhteen. Erityiskiitoksen sai DEFA-elokuvaohjaaja Kurt Maetzigin suorasukaista amerikkalais-länsisaksalaisen imperialismiin kritiikkiä sisältänyt haastattelu. Muistion mukaan Manfred Weber tunnusteli Klemolalta mahdollisuuksia Ylen kulttuuritoimituksen ja DDR-F:n suoran yhteistyön syventämiseen. Klemola kuitenkin totesi, että ulkomaisten ohjelmien hankinnat kuuluivat niistä vastaavalle osastolle, ja pahoitteli, että parhaatkään ohjelmat sosialistimaista eivät aina päätyneet hankintalistalle. Suomalaiskatsojat kun pitivät sosialistimaissa tuotettuja ohjelmia herkästi liian propagandistisina. Klemola kuitenkin vakuutti henkilökohtaista mielenkiintoaan Itä-Saksaa kohtaan ja toi esiin intressinsä itäsaksalaista elokuvantekijäkaksikko Walter Heynowskia ja Gerhard Sheumannia käsittelevän dokumentin tuottamiseen.

Edellä kuvatut keskustelut kuvastavat käänösprosesseille ominaista ristiriitaisten äänten rinnakkaisuutta. Yhtäältä kuului tv-yleisön voimistuva vieroksunta vasemmistopropagandaa kohtaan ja tekijäpuolen väsymys intensiiviseen ohjelmayhteistyöhön. Toisaalta esiin tulee, että yksittäisillä toimittajilla oli edelleen aitoa henkilökohtaista mielenkiintoa ja ammatillisia intressejä DDR:n kulttuurin käsittelyyn.

Ongelmia, pettymystä ja toistuvaa mieliharmia

Yhtiöiden välisten viisivuotissopimusten tulkitsemista toimijaverkkoteoreettisen käänösprosessin avainasiakirjoina eli *pakollisina kauttakulkukohtina* (obligatory passage point) puolustaa se, että sopimuksen henkeen vedottiin aina epäkohtien ilmetessä. Joulukuun 7.1976 päivätyssä kirjeessään *Sektorenleiteriksi* ylennyt Hartmut Krebs kirjoitti DDR:n television kansainvälisten asioiden johtajalle Kurt Ottersbergille, että Yleisradio oli 2.12.1976 esittänyt länsisaksalaisen, DDR:lle vihamieliseksi tulkittavan Gunther Wallraffin haastattelun. Krebs kehotti kirjeessään Ottersbergia ottamaan seuraavassa tapaamisessa puheeksi Ylen johdon kanssa, että Yleisradio on esittänyt DDR:lle vihamielistä materiaalia Helsingin ETYK-päätösiakirjan ja Yleisradion ja DDR:n valtiollisen yleisradiokomitean välisen sopimuksen hengen vastaisesti. Kirje meni jakeluun DDR:n ulkoministeriön (MfAA) osastoille NE (*Abteilung Nord-europa*), AI (*Abteilung Internationale Verbindungen*) ja JB (*Beauftragt mit der Betreuung von Journalisten*). Kirjeeseen oli oheistettu saksankielinen käänös haastattelun puheosuuksista.

Maaliskuussa 1981 käydyssä keskustelussa Ulla Haarma sai vastata samantapaiseen kritiikkiin televisiossa esitetyn, Tanskan television tuottaman DDR-aiheisen ohjelman antamasta negatiivisesta vaikutelmasta. Lähetystössä keskusteltiin 1980-luvun alussa myös siitä, että suositusta *Nukkumatti*-animaatiosta ei käynyt riittävän selkeästi ilmi sarjan alkuperämaa, ja että olisi toivottavaa, että DDR-alkuperä tulisi suomalaiskatsojien tietoon.

Utistoiminnan päällikkö Jarmo Virravirran vieraillessa lähetystössä 21.5.1982 isäntien taholta esitettiin – jälleen kerran – tyytymättömyyttä Yleisradion DDR-raportoinnista. Isäntien mielestä ei vastannut sopimuksen henkeä eikä kirjainta, ettei DDR näkynyt eikä kuulunut uutisoinnissa. Syynä uutishiljaisuuteen Virravirta piti freelancer-sopimuksella Yleisradiolle työskennelleen Tapio Karin passiivista otetta. Vähemmistökommunisteja edustavan *Tiedonantaja*-lehden kirjeenvaihtajana Berliinissä työskentelevä Kari ei ollut Virravirran mukaan yhteydessä Yleen eikä tarjonnut aktiivisesti juttuja asemapaikastaan. Raportin lopussa todettiin toimenpiteenä, että lehdistösihteeri Manfred Weber ottaisi Karin henkilökohtaiseen puhutteluun tulevan Berliinin lomansa aikana.

Ritteliäistä interventioista huolimatta näkymät pysyivät synkinä. 1982 päivätyssä DDR:n vuosiraportissa yhteistyöstä ”massamedian” kanssa todetaan, että se ei näyttänyt merkittävästi parantuneen DDR:n ja muiden sosialististen maiden kanssa Suomen televisiossa vuoden 1981 aikana ja että ainuttakaan DDR-produktiota ei kuluneena vuonna toteutettu. DDR:n television pääjohtaja Heinz Adameck otti henkilökohtaisen arvovaltansa käyttöön ja vetosi 27.9.1982 päivätyssä kirjeessään Sakari Kiurulle maiden välisen yhteistyön pitkiin perinteisiin. Näiden perinteiden pitäisi näkyä myös Yleisradion ohjelmistossa, Adameck kirjoitti.

Vaikka 1980-luvun mittaan toteutettiin useita kulttuuri- ja taideaiheisia yhteistuotantoja, raportointia leimasi pettymys. 11.3.1987 Bulgarian lähetystössä pidetyssä, sosialististen maiden lehdistösihteerien kokouksessa lehdistösihteeri Eginhard Weiss³⁶ joutui toteamaan, että yhteistyö suomalaisten kanssa on muuttunut yhä vaikeammaksi. Syyksi nimettiin maan ”voimistunut länsiorientaatio”. Todettiin, että Yleisradion valmius ottaa vastaan sosialististen maiden vaikutusta oli selvästi heikentynyt. Perusteluina DDR:n suunnasta tehtyjen aloitteiden torjuntaan käytettiin usein teknisiä seikkoja, mikä teki yhteistyösopimukseen vetoamisesta vaikeaa. Lähetystön tekemät ehdotukset jäivätkin yhä useammin ilman vastakaikua. Ja silloin kun vastakaikua löytyi, tendenssinä oli poliittisten näkökohtien ohittaminen ja keskittyminen kulttuuriteemoihin.

Myös Neuvostoliiton edustajat yhtyivät näkemykseen yleisradioyhteistyön hankaloitumisesta. He toivat myös esiin, että Yleisradion organisaatorakenne oli muuttunut niin monimutkaiseksi, että oli vaikea saada ideoita eteenpäin oikeille tahoille ja edetä suunnittelusta käytännön toteutukseen. Neuvostoliiton edustajat korostivat vaikeutuneessa tilanteessa erityisesti henkilökohtaisten kontaktien merkitystä. Myös taktiikkaa oli mietittävä. Oli huomattu, että esimerkiksi Tampereen lyhytelokuvajuhlilla ensin esitetyt dokumentit tulivat helpommin hyväksytyksi myöhemmin televisio-ohjelmistoon.

Itäsaksalaisten pyrkimykset vaikuttaa Suomen television tarjontaan näyttäytyvät toimenpiteiden sarjana, joihin on kuulunut sinnikästä yrittämistä ja ajoittaista onnistumista, mutta myös ilmeisiä pettymyksiä ja sopeutumisen pakkoa poliittisen ilmapiirin muuttuessa.

Vaikeuksista huolimatta viisivuotissopimukset takasivat yhteistyön jatkuvuuden, ja käytännön toimijoiden välillä yhteistyö jatkui ilmeisen mutkattomana 1980-luvun lopulle asti. Tekniset delegaatiot jatkoivat vierailujaan, ja Suomi kiinnosti itäsaksalaisia myös uutisai-

heena. Pelkästään vuonna 1984 *Aktuelle Kameran* kameraryhmä vieraili Suomessa peräti kolme kertaa.³⁷ Viimeinen DRA-arkistoon mapitettu matkaraportti *Aktuelle Kameran* toimitukselta Suomeen on vuodelta 1988. Klaus Schickhelm, *Aktuelle Kameran* päätoimittaja, vieraili Helsingissä 20.–24.9.1988. Ohjelmaan kuului tutustumista Yleisradioon. Isäntinä ja keskustelukumppaneina mainitaan Yleisradion pääjohtaja Jouni Mykkänen, TV1:n kanava-johtaja Aarne Wessberg, uutis- ja ajankohtaisohjelmien päällikkö Jaakko Heine sekä uutis-päälliköt Ari Järvinen, Astrid Gartz ja Jyrki Koulumies. Schickhelm korosti matkaraportissaan keskustelujen hyvähenkisyyttä ja yhteistyön mutkattomuutta. Vierailija sai tutustua uutistoimitukseen ja saattoi raportoida, että päivittäiset kolme uutislähetystä toteutettiin Betacam-tekniikalla, pienellä miehityksellä, tehokkaasti uusinta tekniikkaa hyödyntäen. Käytössä oli myös uusi tietokoneavusteinen toimitusjärjestelmä. Silminnäkihavaintonaan Schickhelm raportoi, että uutistenlukijat kirjoittavat juontonsa itse.

Itä-Saksan televisio (DDR-F) pysytteli viimeiseen asti SED-puolueen takana, kunnes heitetytti syksyllä 1989 mukaan muutosprosessiin ja alkoi raportoida käynnissä olevista yhteiskunnallisista mullistuksista suoraan ilman propagandistisia taustavaikuttimia. DRA-arkiston papereiden perusteella muurin murtumisen jälkeisessä, poliittisesta ohjauksesta itsenäistyneessä, nimensä 1990 takaisin *Deutsche Fernsehfunkeksi* (DFF) muuttaneessa yhtiössä hahmoteltiin vielä mallia, jonka varassa yhtiön toiminta voisi jatkua ainakin jossain määrin entiseen tapaan. Kurt Ottersberg matkusti Tampereen filmijuhlille DFF:n edustajana vielä 22.2.1990. Muilta osin yhteydenpito Yleisradion ja DDR:n välillä oli kuitenkin jo hiipunut. Vastauskirjettä Erno Paasilinnalle tammikuussa 1990 lähetettyyn, Hans Benzienin allekirjoittamaan onnittelukirjeeseen ei papereiden joukosta löytynyt.³⁸

Yhteenveto

Arkiymmärrys DDR:stä on Suomessa polarisoitunut yhtäältä humoristiseen, arkielämän esi-neisiin kiinnittyneeseen ”ostalgiaan” ja toisaalta pahamaineiseen, väkivaltaiseen valtion-poliisi Stasiin. Akateeminen tutkimushuomio on Suomessa keskittynyt Stasin pyrkimyk-siin soluttautua suomalaisiin instituutioihin. Tässä olen tuonut esiin DDR:n Yleisradioon ja Suomen televisioon kohdistamaa mielenkiintoa. Kuten tässä esitellyt aineistot osoittavat, televisio oli tärkeä osa DDR:n kulttuuripoliittisen vaikuttamisen keinovalikoimaa. Toimin-nan painopiste ja päämäärä oli DDR:n imagopolitiikassa, myönteisen näkyvyyden varmistamisessa ja kielteisten mielikuvien torjumisessa. Aineistoni osoittavat Yleisradion ja DDR:n välisen televisioyhteistyön olleen pitkäjänteistä ja perustuneen yksityiskohtaisiin, molem-pia osapuolia velvoittaviin sopimuksiin. Sopimukset velvoittivat osapuolet yhteistyöhön ja loivat pysyvät rakenteet ja puitteet toiminnalle siinäkin vaiheessa, kun poliittinen paine yhteistyöhön oli Suomen osalta jo hellittämässä. Sopimusten mukaisten yhteistyöhankkei-den kautta Yleisradion voi nähdä osallistuneen DDR:n kulttuuri- ja historiapolitiittisten int-ressien edistämiseen.

Artikkelini tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisena DDR:n yhteydenpito Yleisradioon DDR:n tuottaman dokumentaation valossa näyttäytyy ja millaisia toimijoita, toiminnan muotoja ja motiiveja papereista erottuu. Toiseksi kysyin, millaista tietoa paperit tuottavat kirjoittajistaan ja niissä kuvatuista keskusteluista ja millaisina tiedon lähteinä papereita

voisi pitää. Moniaineksisen, eri asiakirja- ja tekstilajeista koostuvan arkistoaineiston tulkitsemisessa olen hyödyntänyt toimijaverkkoteorian tarjoamia näkökulmia. Kysymykset arkistoaineistojen tarjoaman tiedon luonteesta ovat itsessään tässä numerossa käsitellyn tiedon politiikan aluetta. Tiedonpoliittisena päätelmänä voi pitää myös toimijaverkkoteorian näkyväksi tekemää olosuhteiden ja ajattelutapojen muuttumisen prosessiluonnetta. Työskentely vallitsevan asiointilan muuttamiseksi on pitkäjänteistä, pitkäkestoista ruohonjuuritason toimintaa, joka usein jää katveeseen poliittisen historian laajoja kaaria kuvattaessa.

Olen käyttänyt toimijaverkkoteorian käsitteistöä nimenomaan tekstien tulkinnan työkaluna. Olen lukenut eri tekstilajeja edustavia arkistodokumentteja käännösprosessin käsitteiden läpi ja tuottanut käsitteiden varaan nojaavan tulkinnan tekstien mahdollisista merkityksistä ja suhteista toisiinsa, toisiin teksteihin, tekijöihin ja toimijoiden verkostoihin. Toimijaverkkoteorian käännösprosessia kuvaavina avainteksteinä, toimijaverkkoteorian termein pakollisina kauttakulkukohtina (obligatory passage points), olen tulkinnut DDR:n ja Yleisradion solmimia viisivuotissopimuksia ja niihin liittyviä pöytäkirja- ja työsuunnitelmapapereita. Sopimukset toivat osapuolet säännöllisesti yhteen ja loivat yhteistyölle jatkuvuutta, velvoittivat osapuolet vierailuiden ja erikoisohjelmistojen suunnitteluun ja toteuttamiseen, ja selittävät toteutuneen tv-ohjelmiston painotuksia esimerkiksi musiikki- ja teatterituotantojen osalta. Sopimukset selittävät myös sitä, että itäsaksalaisten yhteydenpito ja vierailut Yleen jatkuivat 1980-luvun lopulle saakka, vaikka suomalaisosapuolen mielenkiinto yhteistyöhön oli jo laantunut.

Käännösprosessin kautta luettuna itäsaksalaisten yhteydenpito Yleisradioon näyttäytyy siis pitkäjänteisenä, suunnitelmallisena ja sopimuksenvaraisena toimintana. Sopimukset toimivat kohtaamispaikkoina eri alojen ja aihepiirien toimijoille ja pakotteina tavoitteiden toteuttamiselle. Kuten edellä totesin, toteutuneet 1970–1980-luvun yhteistuotannot voi tulkita Yleisradion antamaksi tueksi DDR:n kulttuuri- ja historiapolitiittisten päämäärien edistämiseksi. Yleisradiolla oli 1970–1980-luvulla kuitenkin myös omia kulttuuripoliittisia päämääriä. Yleisradion ohjelmapolitiikan näkökulmasta olennaista oli televisiotarjonnan sivistysulottuvuus ja kielellis-geopoliittinen monipuolisuus sekä taistelu angloamerikkalaisen viihdeohjelmiston ylivoimaa vastaan. DDR-yhteyksiä ja yhteistyöhön velvoittavia sopimuksia on voitu käyttää yhtenä työkaluna tässä kamppailussa.

Käännöksen käsitteistön vahvuutena ja samalla heikkoutena voi pitää sitä, että se auttaa hahmottamaan ja tekemään näkyväksi monimutkaisessa todellisuudessa asteittain eteneviä muutosprosesseja. Samalla se väistämättä jättää varjoon muutoksen termeihin sopimattomia ja muutostarinalle vastakkaisia elementtejä. Käännöksen sosiologia on nimenomaan asteittaisesti, vaiheittain ja vähittäin tapahtuvan muutosprosessin havaitsemisen ja näkyväksi tekemisen työkalu. Käännöksen käsitteistöstä on apua silloin, kun moniaineksisesta materiaalista on vaikea hahmottaa yhtenäistä kehityskulkua. Toimijaverkkoteorian kautta kuvaamani käännösprosessi tekee näkyväksi Yleisradion ja DDR:n suhteiden asteittaista syvenemistä. Toisiin teoreettisiin kehyksiin, aineistoihin ja tiedon lähteisiin nojaavat jatkotutkimukset saattavat monimutkaistaa tätä tulkintaa. Teoriakehyksestä riippumatta tulkinnan haasteena tässä tutkimuksessa on se, että käytössä oleva materiaali koostuu lähes yksinomaan toisen osapuolen näkökulmasta laadituista dokumenteista.

Toimijaverkkoteoriaa historiantutkimuksen metodologiaan yhdistänyt Aarhi Sridhar (2017, 114) kirjoittaa historiallisista dokumenteista toimijaverkkojen arkistoina. Tekstit

eivät kerro ainoastaan ilmisällöstään, vaan ne puhaltavat elämää myös niissä mainittuihin, aikanaan toimineisiin verkostoihin. DRA-arkiston Yle-papereiden sivuilla eloon heräävät historiaksi muuttuneet itäsaksalaiset verkostot, Helsingistä käsin Pohjolaa tarkkaillut uutistoimisto ADN, DDR:n Suomen lähetystö, DDR:n ulkoministeriö ja jopa lähetystön lehdistöviroissa kaksoisroolissa operoinut pahamaineinen valtionpoliisi Stasi. Teksteihin on tallentunut jälkiä vilkkaasta vuorovaikutuksesta, keskusteluista ja pohdintoista ja työstä, jota tekstien muokkaaminen, viimeistelemineen, postittaminen, jakelu ja arkistointi on vaatinut. Selostusten seikkaperäisyys heijastelee DDR:läistä väsymätöntä raportoimisen kulttuuria. DRA-papereihin kirjatut tavoitteet ovat konkretisoituneet teoiksi, toiminnaksi ja monivaiheisiksi työprosesseiksi. 1960–1970-luvun kuumeisen politisoituneita pyrkimyksiä seurasi vuosien kuluessa pettymyksiä ja ilmeisiä epäonnistumisia, mutta myös onnistumisia ja ilon aiheita. Pitkänä juonteena kuuluu itäsaksalaisten lisääntyvä huoli ja suomalaisten lisääntyvä haluttomuus ohjelmayhteistyötä kohtaan. Kuten tässä on tuotu esiin, toimijaverkkoteorian näkökulma ja käännöksen käsitteistö mahdollistaa yksittäisten toimijoiden ja toimijaosapuolten välisen vuorovaikutuksen ja siihen liittyvien nyanssien näkyväksi tekemisen. Toimijaverkkoteoria ei kuitenkaan anna eväitä toiminnan vaikutusten tai laajemman poliittis-historiallisen merkityksen arviointiin. Käännöksen käsitteistö auttaa kuvaamaan DDR:n harjoittaman vaikuttamispolitiikan prosessiluonnetta ja ruohonjuuritason toiminnan dynamiikkaa, mutta ei anna vastauksia toiminnan yleisestä merkityksestä sen enempää DDR:n kuin Yleisradion osalta. Toimijuuksien problematiikka ja etenkin tässä esiin tuotu televisiosuhteiden sopimusluonne antaa kuitenkin jalansijaa jatkokysymysten esittämiseen Yleisradion DDR-suhteiden erityisyydestä esimerkiksi Ruotsin, Norjan ja Tanskan yleisradioyhtiöihin verrattuna. Keskustelua aiheesta on viritelty viimeaikaisessa Pohjoismaisen televisiohistorian tutkimuksessa (Cronqvist 2020; Saarenmaa ja Cronqvist 2020; Bechmann Pedersen ja Cronqvist 2019). Toimijaverkkoteoreettisella näkökulmalla on annettavaa myös viimeaikaiseen televisiokulttuurin tutkimukseen, jossa on korostettu tuotantoprosessien monivaiheisuutta, julkisen palvelun periaatteiden uudelleenmuotoilua, sopimuksia ja niihin liittyviä neuvotteluja (esim. Hokka 2019; 2017; Keinonen 2018).

Viimeaikainen entisten sosialistimaiden tv-kulttuurien tutkimus on muistuttanut paikallisista jännitteistä, kilpailusta ja ruohonjuuritason kamppailuista, joiden kautta katsottuna sosialistimaiden tv-historiat ovat sotkuisempia ja monimutkaisempia kuin valtioideologian tasolla pysyttelevä poliittisen historian tulkintakehys antaisi ymmärtää (esim. Havens, Imre ja Lustyik 2015). Toimijaverkkoteorian näkökulmasta luetut DRA-arkiston aineistot kutsuvat samantapaiseen tulkintaan. Suomen televisiotoimintaan ja Yleen kohdistuva mielenkiinto ja DDR:n vaikuttamispolitiikkaan ja maakuvatyöhön liittyvät sopimukset, suunnitelmat, tapaukset ja keskustelut ja niistä kirjoitetut raportit kertovat ennen kaikkea fyysisestä ja materiaalisesta tekemisestä, DDR:läisen virkamieskunnan toimenkuviin kuuluvien työtehtävien hoidosta.

Arkistoon mapitettuja paperinivaskoja selatessa ei voi olla ajattelematta myös paperien ja tekstien itsensä materiaalisuutta. Kieli- ja kirjoitustaitoa, käännöksiä, paperilaadun ja kirjoituskoneen tyyppien vaihtelua ja vaihtumista tietokoneeksi ja faksiksi. Vuosikymmenien mittaan muodolliset suhteet muuttuivat myös henkilökohtaisiksi ystävyyksiksi. On henkilökohtaisia kirjeitä (Heinz Adameckin kirje Sakari Kiurulle 27.9.1982 monivuotisen ystävyuden ja hyvän yhteistyön näkymistä), syntymäpäiväonnitteluja (Ville Zilliacusin onnittelusähke

Kurt Ottersbergille 10.5.1984) ja kiitoskirjeitä (Heinz Adameckin kiitoskirje Sakari Kiurulle vieraanvaraisuudesta Suomessa 4.6.1986, Sakari Kiurun kiitos vierailukutsusta 30.9.1986). Kirjeiden lämmin ja sydämellinen sävy muistuttaa asioiden inhimillisestä puolesta, tehdystä työstä ja eletystä elämästä geopoliittisen kahtiajaon sanelemassa maailmanjärjestyksessä.

Kiitokset

Kiitän Mari Pajalaa, Anneli Lehtisaloa, Minna Saarikettoa, Media @ viestintä -lehden toimituskuntaa sekä toimituskunnan nimittämiä ulkopuolisia arvioitsijoita käsikirjoitukseni tarkasta lukemisesta ja kommentteista, jotka auttoivat argumentaation terävöittämisessä ja tekstin rakenteen ja ilmaisan selkeyttämisessä.

Viitteet

- 1 Materiaali käytiin läpi syksyllä 2017 ja kesällä 2019 toteutettujen arkistovierailujen yhteydessä. Vierailut mahdollistivat materiaalin läpiseläamisen ja yksittäisten dokumenttien kuvaamisen. Materiaalin systemaattinen tallentaminen luokittelua varten ei ollut käytössä olleen ajan puitteissa mahdollista. Artikkelissa viitatus dokumentit on tallennettu digikuvina Turun yliopiston pilvipalveluun. Koska materiaali on luettelomaton, dokumentteihin viitataan niihin merkityillä päivämäärillä.
- 2 Mapit 06–11 *Yleisradio-Finnland*, järjestyksessä 06 (1967–1976), 07 (1972–1985), 08 (1977–1988), 09 (1976–89), 10 (1983–1989) ja 11 (1981–1990). Kokoelmaan kuuluu lisäksi kirjeenvaihtoa Mainostelevisioon (MTV) kanssa, joka ylläpiti 1970–1980-luvulla aktiivisia yhteyksiä DDR:n televisioon. Mainostelevisioon idänsuhteista on kirjoittanut Pajala 2018a.
- 3 Kaikki materiaali ei suinkaan päätynyt luvallisesti DDR:n haltuun. 4.4.1977 päivätty, lähetystöneuvos (*Botshacftsrat*) Kahlmeyerin lähettämä kirje osoittaa, että Yleisradion ulkomaisten tv-ohjelmien osuuksia (otosjakso 1975) kuvaava raportti on luovutettu DDR:n edustajalle ”ystävällisen ohjelmaneuvoston jäsenen” toimesta. Vastaanottajaa, toveri Fritschiä (*Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten, Abt. Journalistische Beziehungen*) pyydetään poimimaan tiedot talteen ja lähettämään materiaali takaisin.
- 4 DRA-arkistoon kootusta Yle-aineistosta löytyy niukasti Intervision uutisvaihtoon, puoluepolitiikkaan ja valtioiden päämiesten tapaamisiin liittyviä mainintoja. Nämä aineistot sijoittuvat siis oletettavasti toisaalle.
- 5 Käännösteksteissä ei näy merkintää käännösten laatijoista. Käännösten laatiminen tai niiden hankkiminen kuului todennäköisesti DDR:n Suomen lähetystössä työskennelleen, mediaseurannasta vastanneen henkilöstön (presseattaché, Mitarbeiter beim Presseattaché) tehtäviin.
- 6 DDR:n vaikuttamispolitiikasta esim. Rusi 2011, 45.
- 7 Kokoillan elokuvien jakautuminen maittain. Oy. Yleisradio Ab. Filmipalvelu 19.11.1984.
- 8 Maailmankuvan avartaminen oli Yleisradion 1960–1970-luvun ohjelmapolitiikan aatteellista ydintä. Kaarle Stewen, haastattelu Helsingissä 22.10.2019, ks. myös Stewen 1968; Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö 1967.
- 9 Sakari Kiuru, puhelinhaastattelu 12.9.2019, Ulla Haarma, puhelinhaastattelu 22.4.2020.
- 10 Hentilä, Alpo Rusin *Vasemmalta ohi* -kirjan arvio, HS 6.11.2007; Hentilä 2004, 26–28.
- 11 Kaarle Stewen, haastattelu Helsingissä 22.10.2019, Sakari Kiuru, puhelinhaastattelu 12.9.2019, Ulla Haarma, puhelinhaastattelu 22.4.2020. Yrjö Länsipuro, puhelinhaastattelu 24.4.2020 ja 5.10.2020, Kari Arvola, puhelinhaastattelu 13.7.2020.
- 12 Vuonna 1952 perustettu DDR:n Valtiollinen yleisradiokomitea (Das Staatliches Komitee für Rundfunk), vuodesta 1968 eteenpäin televisiotoimintaan keskittynyt valtiollinen televisiokomitea (Das Staatliches Komitee für Fernsehsehen) oli DDR:n valtionhallinnon alainen elin, jonka tehtävänä oli valvoa ja koordinoida televisiotoimintaa osana luokkataistelua. Televisio oli ideologinen ase, indoktrinaatioinstrumentti, SED-puolueen viestin välittäjä ja sosialistisen julkisuuden areena. (Dittmar 2010.)
- 13 Rusin (2012, 55) mukaan lehdistösihteerinä Helsingin DDR:n kaupallisessa edustustossa vuosina 1965–1970 toiminut Manfred Radloff kuului Stasin avustajiin.

- 14 Nimikkeen muotoilu on epätasallinen, mutta viittaa mahdollisesti DDR:n ulkoministeriön alaiseen, ulkomaanpropagandasta vastanneeseen *Abteilung Auslandsinformation Des ZK Der SED* -osastoon. Erilaisen kirjoitusasuun vuoksi tästä ei ole tätä kirjoittaessa varmuutta.
- 15 Muistiossa käytetään kontaktityön yhteydessä lyhennettä "HV" ja "Leiter des HV". Lyhenne viitaa DDR:n kaupalliseen edustustoon (*Handelsvertretung, HV*).
- 16 DDR Kulturzentrum avasi ovensa Helsingin Paasivuorenkadulla vuonna 1960. Keskus toimi samoissa tiloissa lakkauttamiseensa, vuoteen 1990 saakka. (Hentilä 2004, 70–71.)
- 17 *Aktuelle Kamera* oli DDR:n television pääuutisohjelma ja SED-puolueen ja DDR:n johdon tärkein propagandatyökalu. Yleisradion johtoa vieraili *Aktuelle Kameran* toimituksessa ensi kerran jo vuonna 1965.
- 18 "Abkommen zwischen den Staatlichen Komitee für Rundfunk beim Ministerrat der Deutschen Demokratischen Republik und Oy. Yleisradio Ab. über die Zusammenarbeit auf dem Gebiete des Rundfunks."
- 19 Tästä Pajala 2018b.
- 20 Tähän viittaavat esimerkiksi Kurt Ottersbergin Suomeen, Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan suuntautuneisiin työmatkoihin liittyvät matkaraportit. Tanskan DDR-suhteista on kirjoittanut Karl Christian Lammers 2016.
- 21 DRA-arkiston johtajan Jörg-Uwe Fisherin arvio. Keskustelu arkistovierailulla 25.6.2019.
- 22 Televisioidin seuraaminen kuului *Sektorenleiterin* toimenkuvaan. Suomi kuului sektoriin "Sektor Junge Nationalstaaten/Kapitalistische Länder". *Sektorenleiter* raportoi havainnoistaan DDR:n ulkoministeriöön (MfAA) tai ulkoministeriön alaiselle, kansainvälisten suhteiden osastolle (HA *Internationale Verbindungen, Sektor Kapitalistische Länder*).
- 23 8.10.1973 päivätyn raportin vastaanottajaksi on merkitty *Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten* (MfAA) *Abteilung AI* osoitteessa 102 Berlin, allekirjoittajana lehdistösihteeri (*Presseattaché*) Grimm.
- 24 *Helsingin Sanomat* kertoi perjantaina 9.3.1973 työtaistelusta, jonka johdosta radion ja television lähetykset tulisivat olemaan poikki lauantaiaamusta maanantaiaamuun.
- 25 Musiikkituotanto toteutettiin yhteistyössä Ylen, DDR-F:n, Itävallan television ja Unkarin television kanssa. Esitys 5.5.1986 suomenkieliselä otsikolla *Teema muunnelmiseen – Bach, Händel, Scarlatti – ja cembalo*.
- 26 Hannu Kahakorven ohjaama, DDR-F:n teatteriryhmän esittämä *Gabriel* kuvattiin DDR-F:n studiolla talvella 1978–1988 ja esitettiin TV1-kanavalla syyskuussa 1988.
- 27 Friz Bornemannin ohjaama, televisiateatterin esittämä Wolfgang Borchertin näytelmä "Draußen vor der Tür" kuvattiin Helsingissä syksyllä 1985 ja esitettiin TV1-kanavalla marraskuussa 1985.
- 28 Dokumentin toteutuksesta vastasivat Pekka Holopainen ja Leo Lehdistö.
- 29 Möller luonnehti muistelmissaan komennustaan "päällikköportaan onnettomaksi väärinkäsitykseksi", jolla haettiin keinotekoista geopoliittista tasapainoa Ylen ulkomaan uutisointiin. (Möller ja Ikävalko 1990, 179.)
- 30 Muistion oli allekirjoittanut *Attaché* Grimm eli Rusin (2012, 64) mukaan Stasin riveihin kuulunut Peter Grimm.
- 31 Länsipuro ei muista keskustelua, mutta vahvistaa, että molempien Saksojen lähetystöt olivat toimittajien suuntaan aktiivisia Berliinin kysymyksen ollessa ajankohtainen. Länsipuron tekemä uutisjuttu liittyi 3.9.1971 solmittuun, Berliinin jakoa koskevaan niin sanottuun "Neljän vallan sopimukseen". (Länsipuro, puhelinhaastattelu 5.10.2020.)
- 32 Kyseessä lienee DDR:n ulkomaantiedustelun korkeisiin virkamiehiin kuulunut Hans-Joachim Kahlmeyer. Alpo Rusin (2012, 146, 407) kirjassa nimen kirjoitusasu on Kahlmayer.
- 33 Kyseessä lienee Rusin (2012, 147) mukaan Stasin avustajiin kuulunut Hartmut Krebs.
- 34 Näin toki olikin. Vuosina 1965–1975 Neuvostoliitossa tehtyjen ohjelmien osuus Suomen televisiossa nousi 1,3 prosentista 2,6 prosenttiin. (Kytömäki 1976, 21.)
- 35 Haarman jälkeen tehtävässä toimi Helena Allen.
- 36 Rusi (2012, 302) arvelee Weissen kuuluneen muiden lehdistösihteerien tavoin Stasin avustajiin.
- 37 Toukokuussa (3.5.1984) AK-ADN-tiimi raportoi *Ärzte für den Frieden* -konferenssista sekä SKP:n puoluekokouksesta Helsingistä (31.5.1984). Joulukuussa AK matkusti Suomeen seuratakseen Honeckerin Suomen vierailua (16.19.10.1984). Matkan raportoinnista vastasi *Aktuelle Kamera* -ohjelman päätoimittaja Ulf Makosch. Neljännes kerran AK:n kameraryhmä saapui Suomeen seuratakseen Margot Honeckerin vierailua toukokuussa 1985 (3.6.1985).
- 38 Maaliskuussa 1990 palautettiin alkuperäinen nimi DFF. Lakkautettiin ja sulautettiin osaksi Länsi-Saksan televisioyhtiötä 1991 lyhyen siirtymäajan jälkeen.

Kirjallisuus

- Abraham, Nils. 2007. *Die Politische Auslandsarbeit der DDR in Schweden Die politische Auslandsarbeit der DDR in Schweden: zur Public Diplomacy der DDR gegenüber Schweden nach der diplomatischen Anerkennung (1972–1989)* LIT Verlag, Münster.
- Anderson, Christopher ja Michael Curtin. 2002. "Writing Cultural History. The Challenge of Radio and Television." Teoksessa *Media History. Theories, Methods, Analysis*, toimittaneet Niels Brügger ja Sören Kolstrup, 15–31. Aarhus: Aarhus University Press.
- Asdal, Kristin. 2012. "Contexts in Action – And the Future of the Past in STS." *Science, Technology & Human Values* 37(4): 379–403.
- Badenoch, Alexander, Andreas Fickers ja Christian Henrich-Franke toim. 2013. *Airy Curtains in the European ether: Broadcasting and the Cold War*. Baden-Baden: Nomos. <https://doi.org/10.5771/9783845236070-359>.
- Beutelschmidt, Thomas. 2019. "Grenzüberschreitungen. Das DDR Fernsehen im europäischen Kontext – das Beispiel Frankreich." *Revue d'Allemagne et de pays de langue allemande* 51 (1): 67–81. <https://doi.org/10.4000/allemaigne.1377>.
- Beutelschmidt, Thomas ja Richard Oehmig. 2014. "Connected enemies? Programming transfer between East and West during the Cold War and the example of East German television." *VIEW Journal of European Television History and Culture* 3 (5): 60–67. <https://doi.org/10.18146/2213-0969.2014.jethco56>.
- Bäckman, Johan. 2001. *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. Helsinki: WSOY.
- Callon, Michael. 1984. "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay." *The Sociological Review* 32 (5): 196–233. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.1984.tb00113.x>.
- Cronqvist, Marie. 2020. "From Socialist Hero to Capitalist Icon: The Cultural Transfer of the East German Children's Television Programme Unser Sandmännchen to Sweden in the Early 1970s." *Historical Journal of Film, Radio and Television*. Verkkojulkaisu 17.12.2020. <https://doi.org/10.1080/01439685.2020.1857923>.
- Cronqvist, Marie ja Christoph Hilgert. 2017. "Entangled Media Histories. The Value of Transnational and Transmedial Approaches in Media Historiography." *Media History* 23 (1): 130–141. <https://doi.org/10.1080/13688804.2016.1270745>.
- Bechmann Pedersen, Sune ja Marie Cronqvist. 2019. "Foreign Correspondents in the Cold War." *Media History* 26 (1): 75–90. <https://doi.org/10.1080/13688804.2019.1644158>.
- Dittmar, Claudia. 2010. *Feindliches Fernsehen. Das DDR Fernsehen und seine Strategien im Umgang mit dem Westdeutschen Fernsehen*. Transcript-Verlag. <https://doi.org/10.14361/transcript.9783839414347>.
- Domingo, David, Pere Masip ja Irene Costera Meijer. 2015. "Tracing Digital News Networks." *Digital Journalism* 3 (1): 53–67. <https://doi.org/10.1080/21670811.2014.927996>.
- Elo, Kimmo. 2020. "DDR:n tieteilis-tekninen vakoilu kylmän sodan aikana: Esimerkinä tapaus "Larsen"." *Ennen ja nyt* 20 (2): 69–86. <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.91514>.
- Elo, Kimmo ja Helmut Müller-Enbergs. 2010. "Suomen merkitys DDR:n ulkomaantiedustelun kohteena." *Kosmopolis* 40 (4): 31–47.
- Eskola, Seikko. 1985. "Itsesensuuri Suomen tiedotusvälineissä." *Kanava* 13 (5): 271–275.
- Havens, Timothy, Aniko Imre ja Kataryn Lustyik, toim. 2015. *Popular television in Eastern Europe during and since socialism*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203110201>.
- Henrich-Franke, Christian ja Regina Immel. 2013. "Making holes in the Iron Curtain? The television programme exchange across the Iron Curtain in the 1960s and 1970s." Teoksessa *Airy curtains in the European ether: Broadcasting and the Cold War*, toimittaneet Badenoch, Alexander, Andreas Fickers ja Christian Henrich-Franke, 175–214. Baden-Baden: Nomos. <https://doi.org/10.5771/9783845236070-175>.
- Hentilä, Seppo. 2004. *Harppisaksan haarukassa. DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa* Helsinki: SKS.
- Hokka, Jenni. 2019. "Towards Nuanced Universality. Developing Concept Bible for Public Service Online News Production." *European Journal of Communication* 34 (1): 74–87. <https://doi.org/10.1177/0267323118810862>.
- Hokka, Jenni. 2017. "Making Public Service Under Social Media Logics." *International Journal of Digital Television* 8 (2): 221–237. https://doi.org/10.1386/jdtv.8.2.221_1.
- Immo, Richie. 2011. "Actor Network Theory and Methodology: Social Research in a More-Than-Human World." *Methodological Innovations Online* 6 (3): 108–119. <https://doi.org/10.4256/mio.2011.010>.
- Ivanova, Mariana. 2019. *Cinema of Collaboration. DEFA Coproductions, and International Exchange in Cold War Europe*. New York and Oxford: Berghan Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1dwq13b>.
- Keinonen, Heidi. 2018. *Televisioformaatti ja kulttuurinen neuvottelu*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

- Keinonen, Heidi. 2012. "Early Commercial Television in Finland: Balancing Between East and West." *Media History* 18 (2): 177–189. <https://doi.org/10.1080/13688804.2012.663868>.
- Keinonen, Heidi. 2011. *Kamppailu yleisteleviosta. Tes-TV:n Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964*. Tampere: Tampere University Press.
- Keinonen, Heidi. 2009. "Kaverukset: Constructing a Sense of Cultural Proximity in the Finnish Adaptation of Hancock's Half Hour." *Critical Studies in Television* 4 (2): 37–52. <https://doi.org/10.7227/cst.4.2.5>.
- Koivunen, Pia. 2020. *Rauhanuskavaiset. Suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940- ja 1950-luvuilla*. Helsinki: SKS.
- Koulumies, Jyrki. 2016. *Kaikki ajoi Ladalla: Idänkaupan lyhyt oppimäärä*. Helsinki: Siltala.
- Kujala, Antti. 2013. *Neukkujen taskussa. Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956–1971*. Helsinki: Tammi.
- Kytömäki, Juha. 1976. Suomalaisten suhtautuminen Neuvostoliittoa käsitteleviin televisio-ohjelmiin. Yhteenvetoraportti tv-ohjelmia ja niiden yleisöä sekä suomalaisten Neuvostoliittoa koskevaa kiinnostusta ja tietoutta selvittävästä tutkimuksesta. Ylen tutkimus- ja kehitysosaston raportteja. Sarja B 18/1976.
- Lammers, Karl Christian. 2016. "The New Ostpolitik and 'Real Existing Socialism': The Image of the Two Germanys in Scandinavian Political Discourse and Culture after 1969." Teoksessa *The 'Long 1970s': Human Rights, East-West Détente and Transnational Relations*, toimittaneet Guillaume, Poul, Rasmus Mariager ja Helle Porsdam, 259–271. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315612249>.
- Latour, Bruno. 1999. *Pandora's Hope. Essays of the Reality of Science Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Linderth, Andreas. 2002. *Kampen för erkännande: DDR:s utrikespolitik gentemot Sverige 1949–1972*. Lund: Historiska Media.
- Lounasmeri, Lotta. 2013. "Through rose or blue and white glasses?: Decades of news about the Soviet Union in the Finnish Press." *Nordicom Review* 34 (1): 105–12. <https://doi.org/10.2478/nor-2013-0046>.
- Lounasmeri, Lotta, toim. 2011. *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Tampere: Vastapaino.
- Lundgren, Lars ja Christine Evans. 2017. "Producing global media memories: Media events and the power dynamics of transnational television history." *European Journal of Cultural Studies* 20 (3): 252–270. <https://doi.org/10.1177/1367549416682240>.
- Mikkonen, Simo. 2019. *"Te olette valloittaneet meidät!" Taide Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa 1944–1960*. Helsinki: SKS.
- Möller, Knud ja Reijo Ikävalko. 1990. *Möllerin matkassa*. Helsinki: Gummerus.
- Pajala, Mari. 2018a. "A forgotten spirit of commercial television?: Co-productions between Finnish commercial television company Mainos-TV and socialist television." *Historical Journal of Film, Radio and Television* 39 (2): 366–383. <https://doi.org/10.1080/01439685.2018.1527063>.
- Pajala, Mari. 2018b. "Images from beyond the Eastern border": Socialist television in Finland, 1963 to 1988. *Television & New Media* 19 (5): 448–466. <https://doi.org/10.1177/1527476417721749>.
- Pernaa, Ville. 2009. *Uutisista hyvää iltaa*. Helsinki: Karttakeskus.
- Rentola, Kimmo. 2005. *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Helsinki: Otava.
- Rusi, Alpo. 2012. *Tiitisen lista: Stasin vakoilu Suomessa 1960–1989*. Helsinki: Gummerus.
- Rusi, Alpo. 2007. *Vasemmalta ohi. Kamppailu Suomen ulkopoliittisesta johtajuudesta rautaesiripun varjossa 1945–1990*. Helsinki: Gummerus.
- Saarenmaa, Laura ja Marie Cronqvist. 2020. Cold War Television Diplomacy. East Germany in the Finnish Television. *Nordicom Review* 41 (1): 19–31. <https://doi.org/10.2478/nor-2020-0002>.
- Salminen, Esko. 2004. *Viestinnällä vallankumoukseen*. Helsinki: Edita.
- Salminen, Esko. 1996. *Vaikeneva valtiomahti. Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Helsinki: Edita.
- Salokangas, Raimo. 2015. "In the Shadow of the Bear." Teoksessa *The Nordic Media and the Cold War*, toimittaneet Henrik Bastiansen ja Rolf Werenskjöld, 67–100. Gothenburg: Nordicom. https://doi.org/10.1162/jcws_f_00663.
- Salokangas, Raimo. 1996. *Aikansa oloinen: Yleisradion historia 1926–1996*. Helsinki: WSOY.
- Seppinen, Jukka. 2011. *Suometumisen syövereissä*. Helsinki: WSOY.
- Shiga, John. 2007. "Translations: Artifacts from an Actor-Network Perspective." *Artifact* 1 (1): 40–55. <https://doi.org/10.1080/17493460600658318>.
- Silvola, Sakari. 2021. *Nukkumatin kylmä sota*. Helsinki: SKS.
- Sridhar, Aarthi. 2017. "Engaging with Archival texts. Performing disciplinary transgressions between Actor-Network-theory and History of Science." *Maritime Studies* 16 (11): 1–17. <https://doi.org/10.1186/s40152-017-0065-5>.

- Tarkka, Jukka. 2012. *Karhun kainalossa. Suomettumisen syvin sisältö*. Helsinki: Otava.
- Teurlings, Jan. 2013. "Unblackboxing Production: What Media Studies can learn from Actor Network Theory." Teoksessa *After the break: television theory today*, toimittaneet de Valck, Marijke ja Jan Teurlings, 101–116. Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.1017/9789048518678.007>.
- Uricchio, William. 2003. "Historicizing Media in Transition." Teoksessa *Rethinking Media Change. The Aesthetics of Transition*, toimittaneet Thornburn, David ja Henry Jenkins, 23–38. Cambridge: The MIT Press.
- Uskali, Turo. 2003. *Älä kirjoita itseäsi ulos: Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Vihavainen, Timo. 1991. *Kansakunta rähmällään: Suomettumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.
- Yurtaeva, Yulia. 2014. "Intervision: Searching for Traces." *VIEW Journal of European Television History and Culture* 3 (5): 23–34. <https://doi.org/10.18146/2213-0969.2014.jethc053>.
- Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö. 1967. Helsinki: Uudenmaan kirjapaino.
- Åkerman, Maria. 2006. *Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus. Rajaamisen ja yhdistämisen politiikkaa*. Tampereen yliopisto: Acta Universitatis Tamperensis.